

Ankara'da Akraba Evliliği

• Dursun AYAN (Uzman) • Rahime BEDER - ŞEN (Uzman) • Gülsen ÜNAL (İstatistikçi) • Semra YURTKURAN (Uzman) (**)
(**) Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

Özet

Bu yazının konusu Ankara merkez ilçelerinde oturan akraba evliliği yapmış ailelerdir. Akraba evliliği yapan 378 kadın ve 346 erkeğe uygulanan anketle akraba evliliğinin kültürel boyutları anlaşılacak istenmiştir. Araştırma betimsel bir araştırmadır ve kartopu örnekleme kullanılmıştır. Sonuçlar istatistik değerler ve akraba evliliği ile ilgili sözel kültür mirasından örnekler olarak verilmiştir.

Bulgular şimdiye kadar Türkiye'de akraba evliliği ile ilgili yapılan araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Ancak, akraba evlilikleri Türkiye genelinde baba soyunda genişlerken, Ankara kent nüfusu örneğinde ana soyunda genişleme göstermiştir. Bu ailelerin çocuklarında herhangi bir nedenden kaynaklanan sakatlık ve hastalık oranı % 7' dir.

Anahtar kelimeler: Akraba evliliği, akraba evliliği ile ilgili sözlü kültür mirası, eğitim ve akraba evliliği, doğurganlık ve akraba evliliği, Ankara

Summary

Consanguinity in Ankara

The subject of this study is families of central Ankara that had been established as consanguineous marriage. It has been aimed to understand the cultural dimensions of consanguineous marriage by applying questionnaire to 378 female, 346 male in consanguinity. This is a descriptive study, and snow ball sampling research technique have been used. Findings of the research showed as statistical values, tables and also samples of oral narrative cultural heritage.

Conclusions of Consanguineous Marriage at Ankara study shows similarities of the other studies concerning with consanguinity in Turkey. But still with a remark; consanguineous marriage at Ankara urban districts extends in maternal way, however, generally in Turkey consanguinity extension have been existing on patriarchal way. Rate of children suffering from disability and illness which caused of any reason is % 7.

Key words: consanguineous marriage, oral narrative cultural heritage concerning with consanguineous marriage, education and consanguineous marriage, fertility and consanguineous marriage. Ankara

Bu yazı Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı tarafından yapılan "Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri /Ankara Örneği-1999" adlı proje çalışmasına dayanmaktadır. Genetik ve pediatri uzmanı olarak Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ergül Tunçbilek projenin danışmanlığını üstlenmiştir. Çalışmaya kurum uzmanları anket uygulamalarıyla katkıda bulun-

---

1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Akraba evliliği Türkiye'de geleneksel altyapı ile uzun zamandan beri süreklilik gösteren bir olgudur. Akraba evliliğinin (consanguineous marriage) nedenleri ve sonuçları üzerine dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak konunun etraflıca anlaşılması için yeni çalışmalara gerek vardır. Kaldı ki akraba evliliği son yıllarda bir sağlık sorunuyla birlikte de gündeme gelmektedir. Bu amaçla Ankara ili merkezi örneğinde akraba evliliği yapmış ailelerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik özellikleri ile birlikte belirlenen kültürel yapılarının akraba evliliği tercihindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sırasında edinilen veriler bir yandan istatistiki olarak değerlendirilip ortaya konulurken bir yandan da folklorik malzeme olarak bugüne kadar yaşayan sözlü kültür unsurlarına dikkat çekilmek istenmiştir.

---

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Akraba evliliği yapan, yaptıran, tavsiye eden ya da buna tamamen karşı olan herkesin bu konuda bir düşüncesi vardır. Bu düşünceleri savunacak bir dizi gerekçe de mevcuttur. Bütün bunlar akraba evliliği olgusunun kültürel hayatta yansımaları olarak araştırma öncesinde her araştırmacının karşısına çıkmaktadır.

Akraba evliliği konusunun tıbbî sorunları da ortaya çıkarması ve gündemde kalmasını etkileyen nedenlerin başında, bazı hastalıkların kan bağı olan akrabalar arasındaki evlilikler sonucunda doğan çocuklarda daha sık görülmesidir. Bilim alanında bu gibi çalışmalar ve tartışmalar sürerken bilimsel araştırma sonuçlarının kamusal alana taşınması, halk arasında konuşulması insanları büyük bir sorunun cevabını öğrenmeye itmiştir. "Akraba evliliklerinden doğacak çocukların mutlaka sakatlıkları ve önemli sağlık sorunları mı olacaktır?"

Akraba evliliğine yönelik bu çalışma, birinci derecede tıp alanındaki gündemi dikkate almasa da, bu konuyu da bir ölçüye kadar akılda tutarak, aileleri ve bireyleri akraba evliliği yapmaya götüren nedenleri ve bu geleneği devam ettiren kültürel dinamikleri Ankara ili merkez ilçeleri örneğinde tespit

etmeye çalışmaktır. Durum tespitine yönelik bu çalışma, Türkiye geneli düşünüldüğünde oldukça sınırlı olan, Ankara il merkezi sınırlarında ikamet eden aileleri dikkate almıştır. Ankara ili merkez sınırları içinde oturan, akraba evliliği yapmış ailelerde kadın ve erkeklere yönelik sorular ile bu kimselerin yaşları, eğitim düzeyleri, meslekleri, ilk evlenme yaşları, evlenme kararının kim tarafından alındığı, nikah şekli, çocuk sayıları, bazı doğurganlık özellikleri, sağlık sorunu olan çocukların varlığı ve akraba evliliğine ilişkin özellikler ortaya konmuştur.

---

3. KAVRAM

Türkçede, gündelik dilde "akraba" sözcüğü geniş anlamda kullanılmaktadır. Uzaktan akraba, yakından akraba gibi kavramlar vardır. Ancak "akrabadan birisiyle evlendim" diyen herkesin evliliği akraba evliliği olmayabilir. Sosyal bilimlerde ve tıp bilimlerinde akraba evliliği kavramından murad edilen kardeş çocuklarının ve kardeş torunlarının evliliğidir. Kardeş çocuklarının evliliğine birinci derece, kardeş torunlarının evliliğine de ikinci derece akraba evliliği denilmektedir. İki koldan ilerlemeler belirleyicidir. Baba soyundan ve anne soyundan. Akraba evliliğinin baba soyundan (amca ve hala çocukları) ve anne soyundan (dayı ve teyze çocukları) akraba evliliği şeklinde iki ana karakteri vardır. Paralel yeğen evliliği (= parallel-cousin marriage) ve çapraz yeğen evliliği (= cross cousin marriage) şeklindeki ayırım da sosyolojik ve genetik çalışmalar için kuramsal anlamda önemlidir (Balaman, 1982; Güvenç, 1984; Örnek, 1991; Winick, 1996; Tunçbilek, 1997).

---

4. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

Bu yazının dayandığı ve bir kısmını oluşturduğu "Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri-Ankara Örneği-1999" başlıklı çalışma birinci derecede betimsel bir çalışmadır ve herhangi bir varsayımı dikkate alarak yola çıkmamıştır. Sadece Ankara merkezinde oturan aileleri dikkate alarak yapılan bir saha çalışması kimliğiyle Türkiye genelini kapsayacak diğer çalışmalara destek olduğu, onların belirli yanlarını

verileri ile desteklediği ölçüde işlevsel olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada bilgiler birinci derecede anket soruları aracılığıyla toplanmıştır. Değerlendirme istatistiksel anlamda sayılarla ve yüzdelerle yapılmıştır. Verilerin gruplandırılması ve ifadelendirilmesi için tablolar verilmiş, yazılı metnin anlaşılmasına matematiksel katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, anket soruları içinde, kültürel bakımdan önemli görülen, akraba evliliği ile ilgili atasözleri, deyimler, maniler, kalıplaşmış diğer ifadeler de olabildiğince toplanmıştır. Halkın itibar ettiği, düşünce ve tutumlarını yansıtan sözlü kültür göstergeleri de kısa bir değerlendirme ile sıralanmış, okuyucu tarafından kolayca anlaşılacak ifadeler olduğu için, bunların yorumlanmasına gidilmemiştir.

5. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmada **kartopu örnekleme** tekniği ile belirlenen ve akraba evliliği yapmış (378) üçyüzyetmişsekiz kadın ve (346) üçyüzkırkaltı erkeğe anket uygulanmıştır. Ankara'nın farklı semtlerinde oturan ailelerde yöre, eğitim düzeyi, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik düzey sınıflamalarına gidilmemiştir.

Orta Anadolu'da akraba evliliği ve Ankara nüfusu dikkate alındığında, bu çalışmada Ankara merkezde görüşme yapılan her bir kadın Ankara nüfusunda 7.894 kişiyi temsil ederken; anket uygulanan her bir erkek de 8.624 nüfusu temsil etmektedir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (1993) verilerine dayanarak yapılan akraba evliliğinin bölgelere göre dağılımını gösteren bir çalışmada (Hancıoğlu-Tunçbilek, 1998) İç Anadolu Bölgesinde akraba evliliği oranı %25.6 (yüzde yirmibeş/altı) olarak verilmektedir. Kadın gözlem sayısı ise 1.433'dür. Ankara'yı ve İç Anadolu Bölgesinin güney kesimini kapsayan tüm nüfus için ise gözlem sayısı 872'dir. Söz konusu oran ve sayılar ile bu çalışmanın örnekleme karşılaştırıldığında, kadın sayısını 378 hane halkı sayısından hareketle yaklaşık olarak hesaplamak mümkündür.

Ankara nüfusu = 2.984.083 (yaklaşık olarak 3.000.000)

Ortalama hane halkı sayısı yaklaşık olarak = 5 kişi

Ankara merkezde yaklaşık hane sayısı = 600.000 hane
(Veriler D.İ.E.'den alınmıştır)

Yaklaşık olarak her hane için bir kadın dikkate alınırsa; %25.6 oranındaki akraba evliliği yapmış kadın sayısı yine yaklaşık olarak 153.600 kadındır. 153.600 kadını temsilen 378 kadınla görüşülmüş ise görüşme oranı yaklaşık %0.25 (binde yirmibeş)'dir. Kadın ve erkek sayısı birlikte (724 kişi) dikkate alındığında toplam Ankara merkez nüfusundaki 2.984.083 kişiden 4.122 kişiye karşılık bir kişiye anket uygulanmıştır. Bu durumda Ankara merkez nüfusun %0.14 (binde ondört)'ü ile görüşme yapılmış olmaktadır.

6. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

6.1. Ailelerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Bu bölümde akraba evliliği yapan bireylerin sosyo-demografik özelliklerinden olan yaş, eğitim, meslek ve medeni durumlarına ait betimsel yorumlar yapılmıştır.

Öncelikle kadınların eğitim düzeyleri ele alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçların Türkiye genelini yansıtması bakımından anlamlı olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye geneli hatırlanacak olursa, ülkemizde ilkökul mezunu kadınlar çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) 1998 Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre erkeklerin %75'i ile kadınların %60'ı en az ilkökulu bitirmiş, erkeklerin %19'u ve kadınların %12'si ortaokulu bitirmiş veya daha yüksek bir eğitim düzeyini tamamlamıştır (HÜNEE, 1999).

Bu yazının dayandığı "Akraba Evliliğinin Kültürel Nedenleri-Ankara Örneği-1999" başlıklı çalışmada kadınların %67'si ilkökul mezunudur. Bunu %24 ile lise mezunu olan kadınlar izlemektedir. Okur-yazar olmayanlarla fakülte mezunu olanların oranı da %5'tir.

Akraba evliliği yapan erkeklerin eğitim düzeyleri kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bununla ilgili olarak erkeklerin %40'ı ilkokul mezunu, %39'u lise mezunu, %20'si de yüksekokul mezunudur.

Araştırmanın, konusu itibarıyla akraba evliliğini içermesi ve akraba evliliğinin geleneksel aile yapılarında yerleşikliğini devam ettirmesi, bu çalışmada erkek ve kadınlarda ilkokul mezunu olanların fazla olmasının sebepleri arasında gösterilebilir.

Araştırma grubundaki kadınların yaş gruplarına göre dağılımlarına bakıldığında 30-39 yaş grubunda bir yoğunlaşma (%43) dikkati çekmektedir. Bu gruba %24 ile 40-49 yaş grubundaki kadınlar izlenmektedir. 17-29 yaş grubuna dahil kadınlar ise %21 oranındadır. Araştırma bulguları, ankete katılan kadınların çoğunluğunun doğurgan çağıdaki kadınlar olduğunu göstermektedir (%88).

Erkeklerde de yaş itibarıyla en fazla orana %44 ile 36-45 yaş grubundaki erkekler sahiptir. Bunu %30 ile 25-35 yaş grubundaki erkekler izlenmektedir. 46-55 yaş grubunu temsil edenlerin oranı ise %20'dir. Araştırmadaki erkeklerin de özellikle orta yetişkin yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.

Araştırma grubundaki kadınlara ilişkin veriler, mesleki farklılaşma bakımından Türkiye genelindeki profile de uymaktadır. Araştırma bulgularına göre kadınların %84'ü ev hanımıdır. %33'ü memur olan kadınların geriye kalanı (%3) ise serbest meslekle uğraşmaktadırlar.

Araştırma grubundaki erkeklerin çalışma durumlarına bakıldığında %90'ının gelir getiren bir işte çalıştığı, %10'unun ise herhangi bir işte çalışmadığı görülmektedir. Çalışan erkeklerin %45'inin memur, %42'sinin serbest çalışan, %8'inin işçi, %5'inin ise emekli olduğu belirlenmiştir. Erkeklerde memur olarak belirlenen meslek grubunda yer alanlar arasında polis, mühendis, öğretim görevlisi, uzman, askerî personel gibi üst düzey memuriyetlere de rastlanmıştır. Serbest çalışanların yaptıkları işler arasında da muhasebecilik, şoförlük, galericilik, elektrik-

çilik, kaynakçılık, döşemecilik, avukatlık, kuaförlük, tamircilik, lokantacılık, marketçilik, kasaplık, tuhafiyecilik, terzilik, matbaacılık, müteahhitlik gibi işler sıralanmaktadır.

6. 2. Akraba Evliliğinin Kuruluşuna İlişkin Bulgular

Evliliğin kuruluşuna ilişkin özellikler açısından çiftlerin ilk evlenme yaşları, evlilik kararını nasıl aldıkları, nikah şekilleri, başlık parası verilme olgusu üzerinde durulmuştur.

Kadınların ilk evlenme yaşlarına bakıldığında 13 yaşından başlayıp 32 yaşına kadar uzanan bir yaş periyodunun olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında yer alan kadınlara ait ilk evlenme yaşı ortalaması 19'dur. İlk evlenme yaşlarını gruplara ayırarak değerlendirmek gerekirse en fazla oranı %61 ile 18-21 yaş grubunda evlenen kadınlar oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye profiline de uymaktadır. Bunu takip eden grup ise %19 ile 22 yaş ve üstü yaş grubunda evlenen kadınlardır. Birinci yaş grubunda (13-17 yaş grubu) evliliklerini yapan kadınların oranı ise %20'dir. Yapılan araştırmalar, eğitim seviyesinin artması ve kadınların çalışma hayatına katılmalarıyla birlikte evlenme yaşının yükseldiğini göstermiştir. Bu çalışma sonunda elde edilen bulgularda kadınların akraba evliliği yapmaları geleneksel çevre faktörü, ilkokul mezunu olmaları, yaş itibarıyla doğurgan yaşta bulunmaları ve ilk evlenme yaşlarının düşük oluşu (kadınların %81 oranında büyük çoğunluğu 13-21 yaşları arasında evlenmişlerdir) birbirleriyle oldukça ilişkilidir.

1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında da, 15-19 yaş grubunda olan kadınların %15'i evlenmiş kadındır. Ortanca ilk evlenme yaşı 19.5 'dur. İlk evlenme yaşında sürekli bir yükselme gözlenmektedir. 45-49 yaş grubundaki kadınların ortanca ilk evlenme yaşı 18.4 iken, 25-29 yaş grubundaki kadınlar için bu değer 20.4 olarak bulunmuştur (HÜNEE, 1999).

Akraba evliliği araştırmasında yer alan erkeklerin ilk evlenme yaşları bakımından ortaya çıkan so-

nuçlara göre, evliliklerini 18-21 yaşları arasında gerçekleştiren erkeklerin oranı %44'dür. Evlilikte erken yaş grubu olarak kabul edilen 13-17 yaş grubunda evlenenlerin oranı da %51 olarak bulunmuştur. 22 yaş ve üzerinde evlenenlerin oranı ise %5'dir. Örnekleme oluşturan grubun akraba evliliği yapmış olmalarının, erkeklerde evlilik yaşının tahmin edilenden daha düşük olmasını sağladığı düşünülebilir. Yapılan bazı çalışmalarda ise daha farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim diğer çalışmalarda erkeklerin evlenme yaşlarının Türkiye ortalamasına uygun olarak kadınlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre 18 yaşından daha küçük yaşlarda evlenen erkek oranı kadınlara göre daha düşük, 27 yaş ve üstünde evlenme oranı ise kadınlara oranla çok daha yüksek çıkmıştır. Erkeklerin eğitimi sürdürme eğilimlerinin kadınlara oranla daha yüksek oluşu, bir meslek kazanmak için geçirdikleri süreç gibi nedenlerle ilk evlenme yaşları daha büyük olmaktadır. Kadınlar ise eğitimlerini sürdürmedikleri ve çalışma hayatına katılmadıkları takdirde nispeten daha erken yaşta evlenmeye yönelmekte/yönlendirilmektedir. Erken yaşta evlenen kadınlar genellikle eğitim düzeyi düşük ve çalışmayan kadınlar olmaktadır (Öngel ve diğ., 1997). 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nda da ortanca ilk evlilik yaşı erkekler için 24 olarak hesaplanmıştır (HÜNEE, 1999).

Evlilik kararının nasıl alındığı konusunda ailelerin geleneksel ya da demokratik tutumlarına bakılmıştır. Sonuçlar açısından ailelerin çoğunluğu (%55) geleneksel bir tavır sergileyerek "ailem karar verdi, biz onayladık" seçeneğine uymaktadırlar. Demokratik bir tutumun ifadesi olan "biz karar verdik, ailemiz onayladı" seçeneğine göre hareket edenler ise %34 oranındadır. "Rızam olmadan ailem kararlaştırdı" diyenlerin oranı ise %12'dir.

Evliliği meşrulaştıran nikah şekillerine bakıldığında, ailelerin %88 gibi büyük bir çoğunluğunun hem resmi hem dini nikahlı oldukları, sadece %1'inin dini nikahla evlendiği görülmektedir. Sadece resmi nikahlı ailelerin oranı ise %11'dir.

Araştırmaya katılan ailelere "önce hangi nikahın kıyıldığı" sorulmuştur. Sonuçlara göre ailelerin

%55'inin önce dini nikahları, %29'unun da önce resmi nikahları yapılmıştır. Hem resmi hem de dini nikahı birlikte yapılanların oranı ise %16'dır.

Dini nikahın resmi nikahtan önce kıyılması geleneğine ülkemizde yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Bazı yörelerde kız ve erkeğin düğüne kadar birbirlerini tanımaları ve görüşmeleri amacıyla dini nikah önceden yapılmaktadır. Bu yolla gençler için gelenekler ve dinsel yaptırımların öngördüğü meşru bir taban oluşturulmaktadır.

Araştırmada, Türkiye'de eskiden beri oldukça yaygın bir gelenek olan başlık parası da sorgulanmıştır. Başlık parası, dünyanın birçok ülkesinde görülen, evlenme ile ilgili en yaygın kültür kalıplarından birisidir. Ülkemizde de çeşitli bölgelerde (özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde) kırsal kesimde hala süregelen bir kültür kalıbıdır. Başlık parası, evlenecek erkeğin ya da akrabalarının kız babası ya da akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren armağan niteliğinde bir ödemedir. Bu ödeme genellikle para, hayvan, çeşitli süs eşyaları ya da törensel değerler gibi şeylerdir (Tezcan, 1998). Bu çalışmada da akraba evliliği yapan ailelerin %16'sı evlenirken başlık parası geleneğini uyguladıklarını belirtmişlerdir. Bu oran ülkemizde başlık parasının halen süregeldiğine işaret etmesi bakımından anlamlı bulunmuştur.

Araştırmaya katılanlara "aslen nereli" oldukları sorulduğunda, alınan cevaplara göre, en fazla oran %67 ile İç Anadolu kökenliler olurken, bunu %12 ile Karadeniz ve %11 ile Doğu Anadolu kökenlilerin izlediği görülmüştür. Araştırma alanının Ankara olmasının bu sonucu etkilemiş olması normaldir. Bu veriler Ankara'ya göçlerin daha çok çevre il ve ilçelerden olduğuna dikkat çekmektedir.

6. 3. Kadınların Doğurganlık Özelliklerine İlişkin Bulgular

Türkiye'de doğurganlık 15-29 yaş grubunda yığılma göstermekte olup, bu grup toplam doğurganlığın dörtte üçünü oluşturmaktadır. En yüksek do-

ğurrganlık hızı ise 20-24 yaş grubundaki kadınlarda görülmektedir. Doğurrganlık eğitim düzeyine göre belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır (HÜNEE, 1999).

Bu çalışmada, kadınların doğurrganlık özellikleri açısından, öncelikle ailelerin çocuk sayılarına bakılmıştır. Buna göre ailelerin %38'i iki çocuğa sahiptir. Bunu %34 ile üç çocuğa sahip olanlar takip etmektedir. Bir çocuğa sahip annelerin oranı %13'dür. Dört çocuğu olan annelerin oranı ise %10'dur. Ailelerde çok çocukluluğa rastlanmamakla birlikte kadınların doğurrganlık tercihlerinde iki ya da üç çocuklu olmanın çalışma durumları (meslekleri) ve eğitim durumları ile birlikte değiştiği görülmektedir.

Doğurrganlık ile ilgili olarak, kadınların "halen gebe olup olmadıkları" sorusuna verdikleri cevaplarda %96'sının gebe olmadığı tespit edilmiştir.

Akraba evliliği yapan kadınların daha önce gebe kalıp kalmamaları ve canlı doğumları ile ilgili olarak yöneltilen sorular üzerine, bu kadınların %97'sinin daha önce gebe kaldıkları, %96'sının ise daha önce canlı doğum yaptıkları saptanmıştır. Kadınların %81'inin doğumdan sonra ölen çocukları olmadığı, %19'unun ise doğumdan sonra ölen çocuklarının bulunduğu ilişkin bilgiler alınmıştır. Kadınların %14'ünün 1 çocuğu, %3'ünün 2 çocuğu, %1'inin de 3 çocuğu doğumdan sonra ölmüştür. Çocuğun hayatta kalma şansı, annesinin eğitim düzeyi ile yakından ilişkilidir. Türkiye genelinde anneleri eğitimsiz olan çocuklar arasında bebek ölüm hızı bin canlı doğumda 60'dır. Bu hız, anneleri en az ilkokul mezunu olan çocuklara göre 1.7 kez daha fazladır (HÜNEE, 1999). Doğurrganlık özellikleri bakımından kadınların ölü doğumla sonuçlanan gebeliklerinin oranı %8 olarak saptanmıştır. Kadınların %33'ü isteyerek ya da istemeden düşük yapmışlardır. Bir düşük yapanların oranı %18 iken, iki düşük yapanların oranı %8'dir. İkiz ya da üçüz doğuran kadınların oranı da %6 olarak bulunmuştur.

Türkiye genelinde gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarına dayanılarak yapılan akraba evlilikleri ile ilgili çalışmalar sonucunda bu tür evliliklerin doğurrganlığı önemli ölçüde etkilediği

görülmüştür. Akraba evliliği yapan kadınların, diğer, kadınlara göre daha fazla doğurdukları gözlenmektedir. Halen ilk evliliğini sürdüren kadınlardan akraba evliliği yapan kadınların evlilik sürelerine göre kuşak doğurrganlık hızlarına bakıldığında evlilik süresi arttıkça doğurrganlık hızının da arttığı görülmektedir. Söz konusu kadınlardan evliliğinin ilk beş yılını yaşayanların tamamlanmış doğurrganlık hızları 0.8 iken evlilik süresi 5-9 yıl olanların evliliklerinin ilk beş yılındaki tamamlanmış doğurrganlık hızı 0.9 ve evlilik süresi 10-14 yıl olanlarda 0.95'e yükselmektedir. Evlilik süresi 5-9 yıl olan kadınların tamamlanmış doğurrganlık hızları 2.2 iken evlilik süresi 10-14 yıl olan kadınların evliliklerinin ikinci beş yılında doğurrganlık hızları 2.4'e yükselmektedir. Bu durum akraba evliliği yapan kadınlarda evlilik süresi arttıkça doğurrganlık hızının arttığını göstermektedir. Başka bir deyişle akrabası ile evlenen kadınlarda da doğurrganlık zaman içinde azalmaktadır (Beder-Şen, 1996).

Diğer yandan genellikle akraba evliliğinin çocuk ölümlerine etkisini göstermek oldukça zordur. Akraba evliliklerinde ölü doğumlar, bebek ve çocuk ölümleri daha fazla gerçekleşiyorsa, bunlara neden olarak resesif hastalıklar gibi tek faktörlü gen hastalıkları düşünülmektedir. Akraba evliliklerinin etkilerini incelemek üzere yapılan araştırmalarda, akraba evliliklerinde görülen çocuk ölüm fazlalığının sadece akraba evliliğinden ileri gelmediği, çocuk ölümlerinde sosyo-ekonomik nedenlerin büyük payı olduğu, bu nedenler birbirinden ayırt edilmeden akraba evliliğinin etkisinin kesin olarak söylenemeyeceği sonucuna varılmıştır. Tunçbilek ve Koç'un (1994) çalışmasında akraba evliliklerinin bebek ölümleri üzerindeki olumsuz etkisini açık olarak görmek mümkündür.

Bebek ölümleri ile akraba evlilikleri arasındaki ilişkiyi arayan çalışmaların hemen hepsi, çocuk temel alınarak yürütülen araştırmalar olup, ölüm nedenlerinden hareket edilmiştir. Kesin ölüm nedenlerinin saptanamamasından dolayı da arada ilişki kurulması genellikle zor olmaktadır. Ayrıca bebek ölümlerinde önemli etkisi olan olumsuz sosyo-ekonomik faktörlerin akraba evliliklerinin sık yapıldığı grupta daha fazla oluşu, ölüm nedeninin akraba ev-

liliği olduğu konusunda karara varmayı güçleştirmektedir.

Bu çalışmada yukarıdaki bilgiler ışığında, anket uygulanan ailelere "önemli sağlık problemi olan çocukları olup olmadığı" sorulmuştur. Sonuçlara göre ailelerin %93'ünün hasta çocuklarının olmadığı, geriye kalan %7'sinin çocuklarında (Toplam 26 çocuk) ise aşağıdaki hastalıkların mevcut olduğu saptanmıştır:

<u>Hastalık Cesidi</u>	<u>Sayı</u>
- Zeka geriliği	4 çocuk
- Serebral palsi	4 çocuk
- İşitme bozukluğu	2 çocuk
- Konuşma bozukluğu	2 çocuk
- Menenjit	2 çocuk
- Anatomik bozukluk	2 çocuk
- Görme bozukluğu	2 çocuk
- Spastik engellilik	1 çocuk
- Ortopedik bozukluk	1 çocuk
- Böbrek rahatsızlığı	1 çocuk
- Epilepsi	1 çocuk
- Astım	1 çocuk
- Fenil Ketonüri	1 çocuk
- Akdeniz Anemisi	1 çocuk
- Hepatit B	1 çocuk

Araştırmaya katılan ailelerdeki hasta çocukların, 7 tanesi dayı oğlu-hala kızı evliliğinden; 5'i amca çocukları evliliği ile teyze çocukları evliliğinden; 4'ü hala oğlu- dayı kızı ile kardeş torunları evliliğinden, 1 tanesi de teyze torunu evliliğinden olan çocuklardır. Bu hastalıkların akraba evliliğinden kay-

naklanıp kaynaklanmadığı hususunda fikir belirtmek mümkün değildir. Çalışmanın kapsamında böyle bir ilişki irdelenmemiştir.

6.4. Akraba Evliliğine İlişkin Bulgular

Ülkemizde kırsal ve kentsel alanlarda çeşitli fonksiyonlar itibariyle kendini gösteren akrabalık ilişkilerinin toplumsal alandaki yansımalarından biri de akraba evlilikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek akrabalık kurumu gerekse akraba evlilikleri sosyo-kültürel sistemimizde yer alan önemli gerçekliklerdendir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Türkiye'de akraba evlilikleri uzun yıllardır kuşaklar boyunca yaygın biçimde yapılagelmektedir (Şaylı, 1991). Akraba evlilikleri amca, dayı, hala, teyze yani kardeş çocukları evliliği olarak yakın akraba evlilikleri şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanında ikinci derece akraba evlilikler olan kardeş torunlarının evliliğine de rastlanmaktadır. Daha sonra üçüncü derece ve uzak akrabalar gelmektedir.

Türkiye'de akraba evliliğinin ülke çapındaki sıklığına, çeşitliliğine ve çeşitli sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular geniş çaplı sosyo-demografik araştırmaların sonuçlarından elde edilmektedir (Tunçbilek ve Hancıoğlu, 1998). Bu konuda yapılan ilk çalışma Serim Timur'un Türk aile yapısını çeşitli formlarıyla ortaya koyduğu **1968 Türkiye Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması** adlı çalışmasıdır. 1968 araştırması verilerine göre ülkemizde kırsal kesimde evli çiftlerden akrabalarıyla evli olanlar %36'dır. Akraba evliliklerinin %29'u kardeş çocukları evliliğidir. Kardeş çocukları evliliği arasında da amca çocukları evliliği %9'dur (Timur, 1972).

1983 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre de birinci ve ikinci derece akraba evliliklerinin tüm evlilikler içindeki payı bütün Türkiye'de %21'dir (HÜNEE, 1983).

1988 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre ise akraba evlilikleri %20, yakın akraba evlilikleri ise %15 oranındadır. Yani, yapılan her

beş evlilikten biri akraba evliliğidir. Akraba evliliği yapan kadınlar akraba evliliği yapmayan kadınlara göre bir yıl daha erken evlenmektedir. Akraba evliliği yapanlarda ilk evlenme yaşı 18, akraba evliliği yapmayanlarda ise 19 olarak hesaplanmıştır (HÜ-NEE, 1988).

Devlet Planlama Teşkilatı (1992) tarafından yapılan **Türk Aile Yapısı Araştırmasında** da akraba evliliği yapanların oranı %17 olarak tespit edilmiştir.

1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre de doğurgan çağdaki kadınların %23'ü akraba evliliği yapmışlardır. Akraba evliliklerinin büyük çoğunluğunun birinci derece kuzen evlilikleri olduğu, en çok yapılan evliliğin ise amca çocukları arasında olduğu görülmüştür. Bulgular Türkiye'de son yıllarda akraba evliliklerinin sıklığında önemli bir değişme yaşanmadığını göstermektedir (Tunçbilek ve Hancıoğlu, 1998).

Beder-Şen'in (1996) TNSA 1993 verilerine dayanarak yaptığı çalışmada halen ilk evliliğini sürdüren kadınlardan (6124) %33'nün akraba evliliği yaptığı, bunların %15.2 'sinin birinci dereceden ve %7.8'inin ikinci dereceden akrabaları ile evlendikleri belirtilmektedir. Kadınların evlilik sürelerine göre bakıldığında, zaman içinde birinci ve ikinci dereceden akrabaları ile evlenenlerin oranının azaldığı, buna karşın akrabalık dışı yapılan evliliklerin oranının arttığı görülmektedir.

1993 Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri göstermektedir ki oldukça hızlı ekonomik, sosyal ve demografik değişmelerin yaşandığı ülkemizde akraba evliliğinin yaygınlığı devam etmektedir. Akraba evliliği hem kadın hem de erkeğin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu, Türkiye'nin gelişmiş yörelerinde yetişen ve bu yörelerde yaşayan ve kent kökenli gruplar arasında düşük düzeylere inmekte, ancak geri kalan nüfus gruplarında yaygın bir uygulama olarak varlığını sürdürmektedir (Tunçbilek ve Hancıoğlu, 1998).

Akraba evliliğine ilişkin bu araştırmada da temel soru eşlerin birbirleriyle akrabalık dereceleri olmuş-

tur. Araştırma sonuçlarına göre, akraba evliliklerinin en fazlası %23 ile teyze çocuğu evlilikleridir. Bunu %21 ile dayı-hala çocuklarının evlilikleri ve %17 ile amca çocuklarının evlilikleri izlemektedir. Bu sonuçlara göre araştırmamız kapsamındaki ailelerin %81'i **Birinci derece akraba evliliği** yapmıştır ki bu bulgu akraba evliliği literatürü ile de paralellik göstermektedir. Araştırmada **İkinci derece akraba evliliği** yapanların çoğu (%6) kardeş torunları iken, amca torunu evlilikleri %4 oranındadır.

Yine yukarıdaki sonuçlara göre araştırmada yapılan akraba evliliklerinin **ana soyuna dayalı evliliklerde (teyze çocuğu evlilikleri, dayı-hala çocuğu evlilikleri)** daha fazla olduğu görülmüştür. Türkiye genelinde yapılan akraba evliliklerinde önceliği baba soyundan amca çocukları evlilikleri alırken, Ankara merkez ilçelerinde yapılan bu çalışmada ana soyuna dayalı (teyze çocuklarıyla) akraba evliliklerinin fazla olduğu görülmüştür.

Bu durum Türkiye'ye ilişkin toplumsal değişme kuramları açısından anlamlıdır. Tampon mekanizmalar/ kurumlar kavramı ile kuramsal bir açıklama getiren Mübeccel Kıray geleneksel toplumlarda yeni oluşumlara dikkat çekmektedir. Örneğin kentleşme ile birlikte kocanın ailesi yerine kadının ailesinden kimselerin hane halkına dahil olması ve ilişkilere daha yoğun girmesi geleneksel yapıda bir değişme olarak diğer gelenekler yanında yer alabilmektedir (Kıray, 1961). Geleneksel bir yapı özelliği olarak akraba evliliğinin baba soyu şeklinde değil de Ankara kent nüfusunda ana soyunda ilerlemesi bu bakımdan anlamlıdır. Tampon kurumlar açısından ilişkilendirilebilir.

Araştırmada akraba evliliğinin kuşaklararası sürekliliği ile ilgili olarak, kadınların ve erkeklerin anne-babalarının da akraba olup olmadıklarına bakılmıştır. Kadınların %23'ünün ebeveynleri de akraba evliliği yapmışlardır. Bunların %76'sı birinci dereceden akrabalarıdır.

Kadınların %81 'nin eşleriyle birinci derece akraba olduğu hatırlanacak olursa, bu bulgu akraba evliliğinin belli oranlarda bir gelenek olarak korunduğuna ve bu şekilde sürekli kılındığına işaret etmesi bakımından çarpıcı bir sonuçtur.

Bu konuda erkekler açısından da benzer sonuçlar bulunmuştur. Erkeklerin %23'ünün ebeveynleri de birbirleriyle akrabadırlar. Araştırma geneline göre ebeveynlerin akrabalık oranı düşüktür. Ancak, yine ebeveynlerin akrabalık derecesi dikkate alınacak olursa, birinci derece akraba evliliği yapmış olmaları (%75) bu geleneğin süreğenliğine de işaret etmektedir.

Akraba evliliği ile ilgili olarak kadınlara ve erkeklere "niçin akraba evliliğini tercih ettikleri" sorulmuştur. Kadınların %42'si birbirlerini önceden tanıdıkları ve güvendikleri, %34'ü sevdikleri, %19'u da ailelerine yabancı girmesini istemedikleri için akraba evliliği yapmayı tercih etmişlerdir. Ailelerin sadece %3'ü beşik kertmesi olduklarını belirtmişlerdir.

Kadınlara "akraba evliliği yapmanın, doğacak çocukların sağlığı açısından herhangi bir sakıncası olup olmadığı" sorulduğunda, sakıncası olmadığını savunanların oranı %29'dur. Bu düşünceye katılanlar %30, sakıncası olabileceğini savunanlar ise %30 olarak belirlenmiştir. Kadınların çoğu akraba evliliğinde sağlıklı doğan çocuklarının olabileceği ihtimalini göz ardı etmemektedirler.

"Akraba evliliğinin doğacak çocukların sağlığı açısından zararlı olduğunu kimden öğrendikleri ya da nereden duydukları" hakkındaki soruya kadınların %49'u doktorlardan, hastanelerden ve çevrelerinden, %42'si televizyon veya kitaplardan, %9'u da kendi yaşantılarından öğrendiklerine ilişkin cevaplar vermişlerdir. Kadınların bu konudaki bilgilenme ve etkilenme kaynakları büyük oranda doktorlar ve medya olmaktadır.

Bu konuda erkeklerin %78'i televizyondan ya da kitaplardan öğrendiklerini; %13'ü de doktorlardan ya da çevrelerinden duyduklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan %6'sının öğrenme yolu ise kendi yaşantılarıdır. Erkeklerin bu konudaki bilgilenme kaynakları kadınlardan biraz daha farklıdır.

Akraba evliliğinin kültürel aktarımla kuşaklararası nasıl bir gelişim gösterebileceği hususunu orta-

ya koymak amacıyla kadınlara ve erkeklere "Çocuklarının akraba evliliği yapmalarını nasıl karşılayacakları" sorulduğunda, yarıya yakını (%47) akraba evliliğini onaylamayacaklarını, %17'si ise onaylayacaklarını ifade etmişlerdir, %36'sı ise "fark etmez" cevabını vermişlerdir. Bu sonuçların akraba evliliğinin, Ankara merkez örneğinde gelecek kuşaklarda daha da azalabileceğine dair mesajları içerdiği savunulabilir. Bu konuyla ilgili olarak, erkeklere de benzer sonuçlar kaydedilmiştir. Nitekim erkeklerin %45'i çocuklarının akraba evliliği yapmasını onaylamamakta, %18'i onaylamaktadırlar. %37'si ise akraba evliliğinin fark etmeyeceği görüşündedir.

Kadınlara ve erkeklere "İslam dininin akraba evliliğine nasıl baktığını bilip bilmedikleri" sorulduğunda %38'i bu konuda herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. İslam dininin akraba evliliğini onayladığını savunanların oranı %46'dır. Kadınların %9'una göre İslam dinince akraba evliliği teşvik edilmektedir. Yasakladığını söyleyenlerin oranı da %7 olarak tespit edilmiştir. Bu soru karşısında erkeklerin %60'ı akraba evliliğini dinin onayladığını savunmaktadır. Sonuçlar açısından akraba evliliğinin kültürel ve yapısal sürekliliğinin arkasında, geleneklerin yanı sıra dini algılamaların etkisinden de bahsedilebilir.

Yine akraba evliliği hususunda kadınlara ve erkeklere "Akraba evliliği yapmaktan memnun olup olmadıkları" sorulmuştur. Kadınların büyük çoğunluğu (%80) akraba evliliği yapmaktan memnundurlar. Akraba evliliği yapmaktan memnun olan kadınların gerekçeleri arasında eşlerini sevmek ve iyi anlaşmak (%72), eşlerinin tanıdık olması ve yabancı biriyle evliliğin daha kötü olabileceği (%28) gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelerin geleneksel bir evlilik şekli olan akraba evliliğinin temelinde yatan yapı taşları olabileceği düşünülmelidir. Akraba evliliği yapmaktan dolayı memnun olan erkeklerin oranı %83'dür. Buna gerekçe olarak erkeklerin %87'si eşlerini sevmelerini ve anlaşmalarını, %13'ü de adetlerin devam ettirilmesini önemli görmekte-dir.

Akraba evliliği yapmaktan dolayı memnun olmayan kadınların ve erkeklerin oranı %16'dır. Bu konuda kadınların %32'si eşleri ve aileleriyle geçinemediklerini, diğer %32'si aile içi ilişkilerin herkesçe bilindiğini ve her şeye karışıldığını neden olarak göstermektedirler. Çocukların hasta olmasını gerekçe gösterenlerin oranı da %22'dir. Bu hususta erkeklerin %83'ü çocukların hasta ve özürlü olmasından dolayı memnun olmadıklarının belirtirken, %14'ü ise "eşim ve ailesi ile çok yüz-göz olduk, mutlu değilim" görüşündedirler.

"Akraba evliliğinin ne gibi olumsuz yönleri olabileceği" konusunda kadınların %28'i doğacak çocukların hasta olma riskini öne sürmüşlerdir. Bunu %26 ile aile baskısının ve müdahalesinin devam etmesini, %14 ile seçme şansının olmamasını savunanlar izlemektedir. Kadınların %23'ü ise akraba evliliğinin hiçbir olumsuz yönü olmadığı inancındadırlar. Bu konuda erkeklerin %44'ü çocukların hasta olmasını, %38'i aile baskısı ve müdahalenin devam etmesini, %19'u da seçme şansının olmamasını sıralamaktadırlar.

Akraba evliliğinin olumlu yönleri konusunda ise kadınların %47 gibi yarıya yakını "aileler tanışık olduğu için eşler arasında çatışmaların engellendiği" görüşündedir. Kadınların %33'ü de adetlerin devam ettirilmesini akraba evliliğinin olumlu yönü olarak görmekteyken, "malın bölünmemesi" olarak ifade edilen geleneksel kalıba uyanların oranı ise sadece %4'dür. Bu sonuçlar açısından akraba evliliğinin temelinde yatan meselelerden biri olan malın bölünmemesi gibi maddi ihtiyaca dayanan maddi kültür öğelerinin yerini daha manevi temelli kültür unsurlarının aldığı savunulabilir (Tanıdık olması, karşılıklı güven gibi). Akraba evliliğinin olumlu yönleri konusunda erkeklerin %57'si ailelerin tanışık olmasının eşler arasındaki çatışmaları engellediği görüşündedirler. Erkeklerin %40'ı adetlerin devam ettirilmesini, %3'ü de malın bölünmemesini savunmaktadırlar.

Araştırmada akraba evlilikleri ile ilgili diğer bir konu da kadın ve erkeklerin akraba evliliklerinin

sağlıksız doğumlara yol açtığı düşüncesine katılıp katılmadıklarıdır. Kadınların %80'i bu düşünceye katılırken, %16'sı katılmamaktadır. Akraba evliliği sonucunda doğacak olan çocukların sağlıksız olabilecekleri düşüncesine katılan kadınların %73'ü buna gerekçe olarak biyolojik aktarımı, yani hastalıkların genlerle aktarılacağını, %17'si kan uyuşmazlığının sakat doğumlara yol açabileceğini göstermektedir. Kadınların %10'u da bu sorunu kendilerinin bizzat yaşamış olmasını sebep olarak belirtmektedir.

Erkeklerden yukarıdaki düşünceye katılanların oranı %65, katılmayanların oranı ise %25 olarak bulunmuştur. Akraba evliliğinin doğacak çocukların sağlığı açısından sakıncalı olduğunu bildiren erkeklerin %67'si gerekçe olarak biyolojik aktarımı ya da kan uyuşmazlığını; %22'si kendi çevresinden gördüğünü ileri sürmektedirler, %11'i de çocuklarında böyle bir sorunun halihazırda yaşanıyor olmasını öne sürmektedir.

Akraba evliliğinin doğacak çocukların sağlığı açısından sakıncası bulunmadığını savunan erkeklerin %83'ü kendi çocuklarının sağlıklı olmalarını; %13'ü bunun tıbben ispat edilmediğini ifade ederken geriye kalan %4'üne göre akraba olmayanlarda da sakat doğumlara rastlanılmaktadır.

Akraba evliliği ile ilgili olarak "akraba evliliği yapmalarına akraba, komşu ya da uzak akrabalarından tepki gösterenlerin olup olmadığı"na ilişkin soruya cevap veren kadınların %14'ü bu konuda çevrelerinden tepki aldıklarını belirtmişlerdir. Akraba evliliğine tepki gösterenlerin %6'sı aile fertlerinden biri (anne, baba, kardeş ya da ağabey gibi)'dir. Geriye kalanlar arasında "amca, teyze, dayı, hala, diğer akrabalar, komşular, arkadaşlar" yer almıştır. Tepki verenler, ailelerarası ilişkilerde olumsuzluklar yaşanabileceğini, sakat doğumlar olabileceğini, aile baskısı olabileceğini öne sürmüşlerdir.

6. 5. Akraba Evliliği ile İlgili Bazı Değişkenlere Ait Çapraz Tablolar

Bu çalışma metodolojik olarak ilişki arayıcı bir çalışma değildir. Betimsel bir nitelik taşımaktadır.

Bu nedenle de araştırmamızda bağımsız değişkenlerden hareketle bağımlı değişkenlerin açıklanması ya da hipotez sınanması gibi bir yaklaşıma gidilmemiştir. Yapılan saha araştırmalarında temel sosyodemografik değişkenlerin (eğitim, yaş, meslek, yaşanılan yer vb.) düşünce, davranış ve tutumlarda meydana getireceği farklılıklar araştırmaların da temel argümanıdır. Özellikle eğitim olgusunun kişilerin kültürel, sosyal, psikolojik yapılarında etkili olduğu varsayımı bu araştırmanın da kabullerinden birisidir. Bu kabulden hareketle araştırmada eğitim değişkeninin çeşitli değişkenlerle ilişkisine bakılmış ve anlamlı yorumlara gidilmiştir.

Kadınların eğitim düzeyleri ile ilk evlenme yaşları arasındaki ilişkiye bakıldığında (Tablo 1), değişkenler arasında anlamlı sonuçlar çıkmıştır. Kadınların her üç eğitim grubunda da ilk evlilik yaşının 18-21 yaş diliminde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Türkiye'de ortalama evlenme yaşının 21 olduğu hatırlanacak olursa bizim araştırmamızın sonuçlarının Türkiye geneline uyması beklenen sonuçlar dahilindedir. 22 yaş ve üzerinde evlenenler arasında en

fazla oranı da fakülte mezunu kadınlar (%47) oluşturmuştur.

Okur-yazar olmayan kadınların çoğunluğu (%47) erken denilebilecek 13-17 yaş grubunda evlenmişlerdir. Oysa üniversite eğitimi alan kadınlarda evliliğini 13-17 yaş grubunda yapan hiçbir kadına rastlanmamıştır.

HÜNEE 1998 Araştırmasında da ortanca ilk evlilik yaşı ile eğitim düzeyi arasında doğru orantı olduğu bulunmuştur. Özellikle eğitim düzeyi en az ortaokul olan kadınlar ile diğer kadınlar arasındaki farklılıkların belirgin olduğu; en az ortaokul mezunu olan kadınlarda ortanca ilk evlilik yaşı olan 23.5'in, eğitimi olmayan kadınların ortanca ilk evlilik yaşından 6 yıl daha yüksek olduğu hesaplanmıştır. Erkeklerde eğitim durumuna göre ortanca ilk evlilik yaşında görülen farklılıklar kadınlarda olduğu kadar dikkat çekici bulunmamıştır. Kadınlarda görülen daha yaşlı kuşaklardan daha genç kuşaklara doğru ortanca ilk evlilik yaşındaki artış, erkeklerde görülmemiştir.

Tablo 1. Akraba Evliliği Yapan Kadınların Eğitim Düzeylerine Göre İlk Evlenme Yaşları

Eğitim Düzeyi	Evlilik Yaşı						Toplam	
	S	13-17 %	18-21 S	%	S	22+ %	S	%
Okuryazar değil	8	47,1	9	52,9			17	100,0
İlkokul	59	23,4	150	59,5	43	17,1	252	100,0
Lise	7	7,6	63	68,5	22	23,9	92	100,0
Üniversite			9	52,9	8	47,1	17	100,0
Toplam	74	19,6	231	61,1	73	19,3	378	100,0

Tablo 2. Akraba Evliliği Yapan Erkeklerin Eğitim Düzeyleri İle

Eğitim Düzeyi	Evlilik Yaşı						Toplam	
	S	13-17 %	18-21 S	%	22+ S	%	S	%
Okuryazar değil	2	40,0	3	60,0			5	100,0
İlkokul	75	57,7	46	35,4	9	6,9	130	100,0
Orta-Lise	70	53,8	55	42,3	5	3,8	130	100,0
Yüksekokul	24	35,3	42	61,8	2	2,9	68	100,0
Toplam	171	51,4	146	43,8	16	4,8	333	100,0

Erkeklerin eğitim düzeyine göre ilk evlenme yaşlarına bakıldığında (Tablo 2), okur-yazar olmayanların %40'ının 13-17 yaşları arasında, %60'ının ise 18-21 yaşları arasında evlendikleri, yani 22 ve daha yukarı yaşlarda evlenen olmadığı görülmektedir. İlkokul ve orta öğretim düzeyinde eğitim görmüş erkeklerde de bu çalışmaya göre geç denebilecek yaş grubunda evlenenlere az rastlanmaktadır. Üniversi-

te düzeyinde eğitim almış erkeklerde ise çoğunlukla orta yaş grubunda (18-21) evliliğe rastlanılmaktadır (%62). Yani akraba evliliği yapan üniversite eğitilmiş erkekler kadınlara göre büyük oranda erken evlilik eğilimi göstermişlerdir. Bu sonuç, erkeklerin evlendikten sonra üniversite eğitimlerini tamamladıkları şeklinde bir yorumu getirmektedir.

Tablo 3. Kadınların Eğitim Düzeyi ile Evlilik Kararının Nasıl Alındığı

Eğitim Düzeyi	Evlilik Kararı						Toplam S	
	Rızam olmadan ailem kararlaştırdı S	%	Aileler kararlaştırdı, biz onayladık S	%	Biz karar verdik, ailem onayladı S	%	S	%
Okuryazar değil	7	41,2	6	35,3	4	23,5	17	100,0
İlkokul	34	13,5	150	59,5	68	27,0	252	100,0
Lise	3	3,3	44	47,8	45	48,9	92	100,0
Üniversite			6	35,3	11	64,7	17	100,0
Toplam	44	11,6	206	54,5	128	33,9	378	100,0

Kadınların eğitim düzeylerine göre evlilik kararının nasıl alındığı konusunda elde edilen verilere bakıldığında (Tablo 3), okuryazar olmayan kadınların %41'inin evlilik kararları, rızaları olmadan aileleri tarafından verilmiştir. Aynı grupta "ailem kararlaştırdı, biz onayladık" şeklinde ifade edilen ve geleneksel ve yaygın bir uygulamadan söz edenlerin oranı ise %35'dir, "Biz karar verdik, ailemiz onayladı" diyenlerin oranı ise %23'tür. Üniversite mezunu olan

kadınlara bakıldığında "rıızam olmadan ailem kararlaştırdı" ifadesi hiçbir karşılık bulmamış, fakat kadınların %65 gibi büyük bir oranı "biz karar verdik, ailemiz onayladı" şeklindeki demokratik tavrı ifade etmişlerdir. Tablo 3'te görüldüğü gibi kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe evlilik kararlarının alınmasında kendi seçimlerini sergileyebilmelerine ilişkin oranlar da yükselmektedir.

Tablo 4. Akraba Evliliği Yapan Erkeklerin Eğitim Düzeyi ile Evlilik Kararının Nasıl Alındığı

Eğitim Düzeyi	Evlilik Kararı						Toplam S %	
	Rızam olmadan ailem kararlaştırdı S %		Ailem kararlaştırdı, biz onayladık S %		Biz karar verdik, ailem onayladı S %			
Okuryazar değil	1	20,0	2	40,0	2	40,0	5	100,0
İlkokul	12	8,8	83	60,6	42	30,7	137	100,0
Orta-Lise	10	7,4	73	54,1	52	38,5	135	100,0
Üniversite	4	5,7	30	42,9	36	51,4	70	100,0
Toplam	27	7,8	188	54,2	132	38,0	347	100,0

Erkeklerin eğitim düzeylerine göre evlilik kararlarının alınmasında kimlerin etkili olduğu konusunda elde edilen verilere bakıldığında (Tablo 4), bütün eğitim düzeylerinde "rıızam olmadan ailem kararlaştırdı" diyenlerin oranı en düşüktür. Okuryazar olmayan, ilkokul mezunu ve orta eğitimli erkeklerin çoğunluğu (sırasıyla %40, %61, %54) ailelerinin evliliklerini kararlaştırıp kendilerinin de onayladığını belirtmiştir. Üniversite mezunu olanlarda ise bekle-

nildiği gibi %51 oranı ile çoğunluğu evliliklerini kendilerinin kararlaştırıp ailelerinin de onayladığı konusunda bilgi vermişlerdir. Tablo 4'den de anlaşılacağı gibi, kadınlarda olduğu gibi erkeklerin de eğitim düzeyleri yükseldikçe evlilik kararlarının alınmasında kendi tercihlerini sergileyebilmelerine ilişkin oranlar yükselmektedir.

Tablo 5. Kadınların Eğitim Düzeyleri ile Akraba Evliliği Yapma Sebepleri

Eğitim Düzeyi	Akraba Evliliği Yapma Nedenleri					
	1 (*) %		2(*) %		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Okuryazar değil	12	75,0	4	25,0	16	100,0
İlkokul	179	71,0	73	29,0	252	100,0
Lise	51	55,4	41	44,6	92	100,0
Üniversite	6	35,3	11	64,7	17	100,0
Toplam	248	65,8	129	34,2	337	100,0

1(*) Malın bölünmemesi, aileye yabancı girmemesi, önceden tanıma avantajı, beşik kertmesi.
2(*) Sevdiği için

Kadınların eğitim düzeyleri ile akraba evliliği yapma sebepleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi düşük kadınlarda akraba evliliğinin yapılma sebepleri arasında "önceden tanıma avantajı", "aileye yabancı girmemesi", "malın bölünmemesi" gibi geleneksel ifadeler yer almıştır. İlkokul mezunu kadınların %71' i, okuryazar olmayanların %75'i birinci kategoriyi tercih et-

mişlerdir. İkinci kategoride yer alan ve severek evlendiklerini söyleyenler en fazla %65 ile üniversite mezunu, %45 ile lise mezunu kadınlar arasındadır. Bu konuda eğitim düzeyinin düşmesi ile birlikte tedrici bir azalma da görülmektedir. Üniversite mezunu kadınların diğer gruptaki kadınlara nazaran davranışları belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır (Tablo 5).

Tablo 6. Akraba Evliliği Yapan Erkeklerin Eğitim Düzeyleri ile Akraba Evliliği Yapma Sebepleri

Eğitim Düzeyi	Akraba Evliliği Yapma Nedenleri					
	1(*) S		2(*) S		Toplam S	
	S	%	S	%	S	%
Okuryazar değil	2	40,0	3	60,0	5	100,0
İlkokul	83	61,9	51	38,1	134	100,0
Lise	93	68,9	42	31,1	135	100,0
Üniversite	39	56,5	30	43,5	69	100,0
Toplam	217	63,3	126	36,7	343	100,0

1(*) Malın bölünmemesi, aileye yabancı girmemesi, önceden tanıma avantajı, beşik kertmesi. 2(*) Sevdiği için

Erkeklerin eğitim düzeyleri ile akraba evliliği yapma sebepleri konusunda her eğitim grubunda erkeklerin çoğunluğu malın bölünmemesi, aileye yabancı girmemesi, önceden tanıma avantajı gibi geleneksel ifadeleri seçmiştir. Üniversite mezunu

erkeklerde de çoğunluğun (%S7) akraba evliliği yapma nedeni olarak malın bölünmemesi, aileye yabancı girmemesi, önceden tanıma avantajı gibi nedenlerin gösterilmesi ilginç bir sonuçtur (Tablo 6).

Tablo 7. Akraba Evliliği Yapan Kadınların Eğitim Düzeyi ile Evliliklerinde Başlık Parası Alınıp Alınmadığı

Eğitim Düzeyi	Başlık Parası			
	S	Evet %	Hayır S	Toplam S
Okuryazar değil	4	23,5	13	17
İlkokul	50	19,8	202	252
Lise	7	7,6	85	92
Üniversite			17	17
Toplam	61	16,1	317	378

Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde varlığını devam ettiren başlık parası konusunda araştırma sonuçları değerlendirildiğinde (Tablo 7), kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile birlikte başlık parası adetinin azaldığı ve ortadan kalktığı görülmüştür. Başlık parası ile evlenen kadınlar özellikle okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu olan kadınlardır. Eğitim düzeyinin yüksel-

mesinin toplumsal değişimde oynadığı anahtar rolün fonksiyonu burada da aşikardır. Nitekim fakülte mezunu kadınların hiçbirinde başlık parası sözkonusu olmamıştır. O halde bu araştırmanın temel bulguları doğrultusunda başlık parası geleneğinin eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığı ya da ortadan kalktığı savını ileri sürebiliriz.

Tablo 8. Akraba Evliliği Yapan Kadınların Eğitim Düzeyi ile Sahip Oldukları Çocuk Sayısı

Eğitim Düzeyi	Çocuk Sayısı			Toplam				
	S	1-2 %	S	3 %	S	4 %	S	%
Okuryazar değil	5	29,4	3	17,6	9	52,9	17	100,0
İlkokul	104	41,9	99	39,9	45	18,1	248	100,0
Orta-Lise	63	75,8	21	25,0			84	100,0
Yüksekokul	14	82,4	2	11,8	1	5,9	17	100,0
Toplam	186	50,8	125	34,2	55	15,0	366	100,0

Kadınların eğitim düzeyi ile sahip oldukları çocuk sayısı arasında ilişkilerin anlamlı olduğu saptanmıştır (Tablo 8). Nitekim lise mezunu kadınların %75'i 1 ya da 2 çocuğa sahip iken üniversite mezunu kadınların %82'si 1 ya da 2 çocuğa sahiptir. İlkokul mezunu olanlarda ise bu oran %42'dir. Eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk sayısının azalması iki değişken arasında ters orantılı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ancak bu sonuç birden fazla faktörün birlikteliği ile daha iyi anlaşılabilir. (Kadının çalışma durumu, kentleşme gibi).

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, eğitim olgusunun temel sosyo-demografik ve sosyo-kültürel değişkenlerden biri olarak toplumsal kalıp ve yargıları değiştirebilme işlevinin bu çalışmada da ortaya konduğu görülmüştür.

7. AKRABA EVLİLİĞİ İLE İLGİLİ SÖZLÜ KÜLTÜR BULGULARI

Bütün kültürler genel kabul görmüş konularda ve fikirlerde bir bilgi birikimi oluşturarak bunu gelecek kuşaklara aktarmaktadırlar. Deyimler ve atasözleri şeklinde sözlü kültürde ifadesini bulan bilgi ve düşünce birikimleri mâni, türkü ve tekerleme, bilmece gibi diğer folklor unsurlarında da kendini göstermektedir.

Okur-yazarlığın yaygın olmadığı, çağcıl anlamda kitle iletişim araçlarından yoksun olunan dönemlerde bilgi aktarımının birinci derecede sözlü kültür malzemesine dayanması, hem halk edebiyatı geleneğinin temelini hem de yazılı edebiyatın kaynaklarını oluşturmuştur. Okur-yazarlığın yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde de sözlü kültür geleneği ile bilgi aktarımı önemini yitirmemiş, hatta bazı koşullarda yazılı metinlerden daha etkili olmaya devam etmiştir. Ortak bilgi birikiminin bireyler ve toplumsal birimler arası aktarımında, bilgilerin akılda kalabilmesi için olabildiğince kafiye, ahenkli, estetik ve edebî bir yön de gelişmiştir. Kısa, anlaşılır, kafiye ifadeler bu nedenle olsa gerek, uzun yıllar içerik ve tarzlarından kayıp vermeden yaşayabilmiştir.

Gündelik hayatın bütün yönlerine ilişkin bilgi ve değer yargısı içeren halk kültürünün, genelde akrabalık, evlilik ve aile, özelde de akraba evliliğine ilişkin olarak kültürel mirası yansıtması normaldir. Akraba evliliği ile ilgili olarak bu başlık altında verilecek halk bilgisi birkaç başlık altında toplanmıştır.

Yöntem olarak yazılı metinlere yaklaşımda yorumlama tekniği (hermenötik) kullanılmaktadır. Bu teknik son zamanlarda sosyal bilimlerle uğraşanlarca oldukça kabul görmüş, hatta hemen hemen her

konuda anketin ve mülakatın yerini tutarmışçasına ideolojik bir boyut kazanmıştır. Burada uzun boylu bir teknik/yöntem tartışmasına girilmeyecektir.

Aşağıda verilen örnekler sadece yapılan anket sırasında derlenmiş örneklerdir. Bunları tamamlayacak Türkiye genelinde pek çok sözlü ifade ürünü bulmak mümkündür. Başka bir çalışma konusu olarak ele alınmaya değer bu kültürel birikimin aşağıdaki örneklerinin anlaşılabilirliği için sadece birkaç küçük açıklama verilecektir.

ATASÖZLERİ

Atasözleri bu konuda çalışan araştırmacılar tarafından uzun yıllardan beri farklı tanımlanmış olsa da "Tecrübenin Çocuğu" (Yurtbaşı, 1993) ve "Atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki tecrübe müşahadelerine dayalı düşüncelerini öğüt ve hüküm şeklinde nakleden anonim mahiyette kısa ve özlü söz" (Oy, 1991) tanımlarında olduğu gibi, **tecrübe** ve **yaygın kabul görmüş olma** özelliğini tüm tanımlarda içermiştir. Ancak, bir konu ile ilgili olarak atasözlerinin genelinde olduğu gibi diğer folklorik malzemede birbirleri ile çelişen ifadeler yer alsa da bu durum onların tecrübe ve genel kabul görmüşlüğü ortadan kaldırmamaktadır. Bu durumu basit bir çelişki olarak almak yerine, aynı olgu ile ilgili farklı görüngüler olarak düşünmek gerekir. Zıtlıklar bir olayın ya da olgunun oluşmasında farklı taraflarda olanların kendi taraflılık konumlarını ortaya koyabilmektedir.

Örneğin evlilik ve bekarlık birbirine zıt olgulardır. Bir kişi için birisinin varlığı diğerinin yokluğu demektir. Oysa atasözlerinden birisi aile kurmayla ilgili "Bekarlık sultanlıktır" derken, bir diğer atasözü "Bekarın yakasını bit, parasını it yer" demektir. Akraba evliliği konusunda da bir atasözü "Kendi kötün elin iyisinden daha iyidir" derken bir diğeri "Akrabanın akrabaya yaptığını akrep yapmaz" diyebilmektedir. Kısaca, birbirine zıt bilgi ve değerler varolsa da evlilik ve akraba evliliği olgusu tarihsel ve sosyolojik sürekliliği olan kültürel bir gerçektir.

Akraba evliliği ile ilgili anket uygulaması sırasında Ankara'da yaşayan ama Türkiye'nin çeşitli yöre-

lerinden gelen kişilerin söyledikleri folklorik malzemede de akraba evliliğine ilişkin kanaatlerin olduğu kendini göstermiştir. Anket ile alınan istatistiksel verilerin yanında bu gibi kanaatlerin de önemi göz ardı edilmemelidir. Bu sözlü verilerin, çalışmanın istatistik yönünü sayısalıktan kurtarıp bir ölçüye kadar yorumlamacı bir anlayışla dengeleyeceği düşünülmektedir. Kaldı ki yapılan ankette akraba evliliğini onaylayanlarla onaylamayanların durumu atasözlerindeki ikili yapıyla paralellik göstermektedir.

Akraba Evliliğini Onaylayan Atasözleri

- 1- El kızından akraba kızı iyidir
- 2- Elin yoğurdundan kendi ekşi ayranımız daha iyidir
- 3- Kendi kötün elin iyisinden daha iyidir
- 4- Evde kalan kızın sorumlusu amcasının oğludur
- 5- Dibi görülmeyen kuyudan su içilmez
- 6- Elin akıllısından kendi delin iyidir
- 7- İyi kızı akrabası alır, kötü kız ele kalır
- 8- Bizi, bilen kurt yesin
- 9- Elinden (el=bilinen yaşanan yer) aşma (aşmak= uzağa gitmek, uzaklaşmak) dertlere düşme
- 10- Elle (el=yabancı) uğraşmaktansa kendi akra banla uğraş
- 11 - İyi kız evden eve, kötü kız köyden köye
- 12- Denenmiş ayranı denenmemiş yoğurda tercih ederim.
- 13- İyimizi niye el alsın, kötümüzü niye el bilsin?
- 14- Kendi kepeğimiz (kepek = buğdayın kabuğundan yapılan un) köpeğimize yeter
- 15- Kendi itim kendi bitimi yesin
- 16- Akrabanın huyu-suyu ve soyu bellidir
- 17- Bilmediğin atın altından geçilmez
- 18- Sarımsak içli dışlı, soğan yalnız başlı
- 19- Caminin içi dururken dışı haramdır
- 20- Candan yanarım başka, yandan yanarım başka

Akraba Evliliğini Onaylamayan Atasözleri

- 1- Akra badan kız alıp vermeyeceksin
- 2- Senin gibi akrabayı akrep soksun
- 3- Ye iç hısım ile, alış-veriş etme
- 4- Akraba ile ye iç, alış-veriş yapma

- 5- Akrabanın yaptığı akrep yapmaz
- 6- Akriba akrabaya har (har = ateş) olur, iki gözü kör olur
- 7- Akriba akrep acısı
- 8- El adamı öldürür, akraba hem öldürür hem gömer
- 9- Bahçedeki ot acıdır

MANİLER VE DİĞER MANZUM İFADELER

Anadolu'daki sözlü halk edebiyatının halen yaşamakta olan ve yazıya geçirilen pek çok örneği vardır. Bu örneklerden maniler kısa, ahenkli, esprili ve imgesel çağrışımlara da yer veren, hece ölçüsünde manzum ifadeler olarak bazı düşünce ve duyguları anlatmada oldukça kullanışlıdır.

1

Eğmeli eğmeli
Dayı kızı dururken
Kiminle evlenmeli

2

Dayımın / Halamın oğluna
Sarılısam boynuna

3

Bahçelerde kelebek
Dalları benek benek
Amcam oğlu dururken
El oğluna ne gerek

4

Halam kızı gönlümü gam keder sardı
Doktora göründüm sana yolladı

5

Ala yeşil giyemiyom
Amcamın oğluna vurgunum (aşığım, tutkunum)
Diyemiyom

6

Amca oğlu damdadır
İki eli kandadır
Gittim kanı silmeye
Dedi gönlüm sendedir
Burada verilen örnekler Türkiye'deki geniş ör-

neklerden sadece anket ile toplananlardır. Akriba evliliğini hem onaylayan hem de onaylamayan mâni ve atasözlerinin olması halk kültürünün deneyim aktarımında dönemsel ve öznel durumları hesaba katmasıyla ilgilidir. Buradaki örneklere Ankara folklorunun vazgeçilmez oyun havalarından olan Emmioğlu adlı ezginin sözlerini de eklemek mümkündür.

Emmoğlu ele benzer

Boyu fidana benzer

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Genel olarak eğitim düzeyinin bu çalışmadaki değişkenler (ilk evlenme yaşı, evliliğin kararlaştırılması, akriba evliliği yapma nedenleri, başlık parası ve çocuk sayısı) açısından beklenen olumlu etkileri gösterdiği kanıtlanmıştır.

Başlık parası ile akriba evliliği arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Akriba evliliğinin yapılmasında dini bilginin önemli bir etki olmadığı dikkat çekmiştir.

Akraba evliliği yapanların çoğunluğu evliliklerinden memnun olmakla beraber çocuklarının akriba evliliği yapmasını onaylamamaktadır. Akriba evliliği, hastalıklı ve sakat çocuk doğumlarına neden olması bakımından bazı kesimler tarafından tereddütlerle karşılanmaktadır. Akriba evliliği yapanların %7'sinin çocuklarında hastalıkların olduğu tespit edilmiştir.

Kentleşme ile beraber kültürel normlarda değişiklikler olsa bile, kente göçün gerçekleşmesinden hemen sonra ani ve kesin bir değişimin olduğunu peşinen kabul etmek güçtür. Çünkü kente gelen ailelerin kendileri dışındaki insan ve toplumsal birimlere karşı bir tolerans geliştirebilmesi için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir.

Genellikle malın bölünmemesi gibi bir malî gerekçenin akriba evliliğini etkilediği şeklindeki düşünceleri destekler veriler sağlanmamış, akriba evliliğinin nedeni daha çok ailelerin birbirlerini tanımaları gibi daha soyut bir kültür olgusuna dayandırılmıştır.

Genelde akraba evliliğinin yapılmasında, şimdiye kadar baba soyu ön plana çıkarken bu çalışmada anne soyundan akraba evliliği olan teyze çocuklarının evliliğinin fazla olduğu kendini göstermiştir. Bu durumu kentleşme ile birlikte kadının ön plana geçmesi şeklinde tanımlamak ve Mübeccel Kıray'ın "tampon kurum/mekanizma" kavramı ile ilişkilendirmek mümkündür.

Toplumumuzda akraba evliliğinin olumsuz sonuçlarına ilişkin bilgiler, akraba evliliği yapan ya da yapmayanlarda yaygın olmakla birlikte, bu olgunun kısa sürede ortadan kalkacağını düşünmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Altuntek, Serpil, (1993), **Van Yöresinde Akraba Evliliği Kültür** Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Balaman, Ali Rıza, (1982), **Akrabalık, Evlilik ve Türleri**, Karınca Matbaacılık yay., İzmir.
- Bayık, Ayla, (1993), "Bomova Eğitim ve Araştırma Bölgesi Naldöken Sağlık Ocağı Bölgesinde Akraba Evliliklerinin Yaygınlığı", **Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, cilt: 9, sayı:2.
- Beder-Şen, Rahime, (1996), **Evliliğin Kuruluşuna İlişkin Özelliklerin Doğurganlık İle İlişkisi**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bittles, H. Alan, (1998), "Empirical Estimates of the Global Prevalence of Consanguineous Marriage" in **Contemporary Society**, Stanford University.
- Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, "Kan Yakını Evliliklerinin Diyarbakır Toplumundaki Sıklığı ve Bazı Etkileri Üzerine Araştırmalar", **Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 12, (3/4), 1985, s:149-160.
- Eliböyük, Zehra, (1989), **Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi Genetik Ünitesine Başvuran Hastalarda Akraba Evliliği ve Tıbbi Sonuçların İncelenmesi**, Hacettepe Üniversitesi uzmanlık tezi, Ankara.
- Eröz, Mehmet, (1977), **Türk Ailesi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977. ayrıca aynı yazı için bkz. Dikeçlilil, B. - A. Çiğdem, (ed), "Türk Ailesi", **Aile Yazıları**, cilt: 1, Aile Araştırma Kurumu yay., Ankara 1991, (s: 225-247).
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, (1991), **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, (ikinci baskı), Soysal yay., İstanbul.
- Gökçe, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, cilt:8, sayı:1-2, (s: 46-77), ayrıca aynı yazı için bkz. **Aile Yazıları**, 1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1991, s:205-223.
- Güvenç Bozkurt, (1984), **İnsan ve Kültür**, (geliştirilmiş dördüncü basım) Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hacettepe University, Institute of Population Studies (HÜNEE), (1987), **1983 Turkish Population and Health Survey**, Hacettepe Üniversitesi yay., Ankara.
- Hacettepe University, Institute of Population Studies (HÜNEE), (1989), **1988 Turkish Population and Health Survey**, Hacettepe Üniversitesi yay., Ankara.
- Hancıoğlu, Attila - Ergül Tunçbilek, (1998), "Akraba Evlilikleri, Sosyo-Demografik Özellikleri ve Çocuk Ölümleri Üzerine Etkileri", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 1998/41, s:139-153.
- Oy, Aydın, (1992), "Atasözü" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt: 4, İstanbul, s: 44-46.
- Ömek, Sedat Veyis, (1971), **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara.
- Şaylı, Bekir Sıtkı, (1991), "Anadolunun Genetik Yapısı Üzerine Çalışmalar: İnfertil Evliliklerde Belirlenebilen İnfertilite Sebepleri", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 8, (1), 1/3, 1991, s: 75-91.
- Tezcan, Mahmut, (1998), **Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.
- Timur, Serim, (1972), **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniversitesi yay., D. 15, Ankara.
- Tunçbilek, Ergül, (1985), "Türkiye'de Akraba Evlilikleri", **Katkı**, 6/(2), s: 129-136.
- Tunçbilek, Ergül - Mahir Ulusoy, (1989), "Consanguinity in Turkey in 1988", **Nüfusbilim Dergisi**, cilt:11, s: 35-46.
- Tunçbilek, Ergül- İsmet Koç, (1994), "Consanguineous Marriage in Turkey and its Impact on Fertility and Mortality", **Ann. Human Genetics**, 1994/58, s: 321-329.